

INDEKS KNJIGA

KOLJA MIČEVIĆ: »ANTOLOGIJA TRUBADURSKÉ POEZIJE«

Beogradski izdavačko-grafički zavod, 1973.

Oskudica koja vlada u prevodenju poezije pre Vijona uzrok je izuzetnoj pažnji prema svakoj novoj knjizi trubadurske lirike. Tako je i u slučaju sa ovom antologijom, ali samo kao intimnom pesničkom brevijaru jednog prevodioca. Odgovor na pitanje kojim pesnicima ispuniti ovakvu antologi-

ju zavisi, svakako, od odgovora na pitanje šta je trubadurska poezija. Misli se na poeziju stvaranu na tlu južne Francuske i severne Italije sve do albižanskih krstaških ratova (1215), mada o kasnom trubadurskom pevanju govorimo i u slučajevima Froamona, Mizea, Ritbefa, Rikijera, Bornea i drugih. Bili su ovi pesnici prvi naučnici ljubavi. Uzbudeni svojim otkrićem, pobrkali su reč ljubav (u starom provansalskom ona je ženskog roda) sa muzom.

Ono što trubadura podstiče nije naglost utisaka, njihovo bogatstvo, niti jačina osećaja. To je *zapovest*. I zaista, stihovi najpoznatijeg trubadura, Arno Danijela, koji je jedan od malog broja dobro prevedjenih pesnika u ovoj knjizi, govore o tome koliko Dama, ne lik, već, bolje, princip lika, drži čitav svet na odstojanju:

»ali uz nju nemim sred tišine.

*Slep i gluv sam za ostale žene,
nju tek tražim sluhom i očima;
ja se nikad ne bih lažno kleo,
žud je veća no što kazat znam;
kud god krenem svakoga sam trenu
svog jedinog željan ideala,
jer Bog joj je dao sve vrline«.*

I, zaista, kroz čitavu ovu pesmu, *Ljubavu pesmu*, stihovi njegovi govore samo o dami. Napominjalo se kako Ideal, o kojem se u pesmama govori, ostaje apstrakcija. Prevodilac je i u ovom slučaju omanuo, obračunajući veću pažnju na tehničke stvari rimovanja, a manje na adekvatnije prevodenje koncepta *amour courtois*. Reč je o idealnoj ljubavi u kojoj privrženi ljubavnik izražava realnoj ženi (koja je nedostižna) ljubav, a ona se s njim poigrava. U Mičevićevom prevodu, sa izuzetkom trubadura Žofre Ridela, svi pesnici govore beskrvne i slatkaste stihove o svojoj *dame*, ne oseća se njihov vazalski odnos u feudalnom smislu te reči i, konačno, ne zna se da li se u takvoj ljubavi želja ostvaruje. Kako bi bilo interesantno da su prevedeni stihovi i najstarijeg poznatog trubadura, Vilina od Poatjea, u čijim su stihovima izražene dve oprečne erotske koncepcije, još daleke od koncepta kurtoazne ljubavi: poetski izraz isključivo senzualnog gledanja na ljubav i određena estetska egzaltacija žene kao simbola za nadzemaljski pojam lepote.

Šteta je što je u antologiji toliko naglašen koncept *fin bon amour*, upravo kako su je opisivali udvornici trubaduri; ovaj koncept znači kolebljivost između platonске i čulne ljubavi. Ne uključuje u sebe fizičko posedovanje, a ipak znači izvor vrlina (vrlina se može upotrebiti i u značenju iz italijanskog jezika, gde označava eleganciju ili ljupkost). Tako je fenomen ljubavi bio i jedno stanje otmenosti.

Mnogi trubaduri idealističke škole bili su ipak vezani za razvoj i primenu nevinog oblika ljubavi. »D'Amour descend la chasteté« (čednost potiče od ljubavi), pisao je Montahagol, jedan od kasnijih trubadura, iako je ignorisao Avicennu i arapske teorije ljubavi, poznavao svremenu teoriju jeretičkih katarata. Kako da ovih stihova nema u antologiji, kad su upravo oni svojstveni »prevodilačkom duhu« Mičevićevom!

Prvobitno nadahnuće gasi se tokom vremena:

»Čemu lepota i šta znače
slava, bogatstvo, te palače
kad Smrt nam stoji u zaleđu,
jer ima brojne pomagače,
jer ona svojom šakom tače
sve što nam osta u nasleđu?«

.....
Kad gojni koje ruho vije
beždušno deru te pariže
što su bez hleba i odela,
to znači da bog il živ nije,
il da će male i silnije,
stare i mlade kad od tela

*duša im bude odletela
shvatajuć dobra i zla dela,
suditi tada najpraviše:
duša će tad razumet cela
kad najzad bude Boga srela:
čovjek za radost stvoren nije«.*

(Elilan de Froamon, *Stihovi o smrti*)

Hrišćanstvo rađa suviše lažnih, tamnih i osrednjih mističnosti. Otkucava vreme očaja, a mise ne olakšavaju srca ispunjena tugom. Takva je priroda dvojnosti postojanja. Nije to više konflikt duša — telo, već sukob psihe čovekove i »večnosti«, koja je bila njegov početak i koja je čežnja. Ova ideja biće razrađena u ideju greha kod Rikijera (1230—1292), koga, po ko zna koji put na žalost, ne malazimo u ovoj antologiji. Pesnik donosi svoje ruke — i nebesnike. Zalud.

Sarl Orleanski u neprevedenom ronu *Le temps a laissé son manteau* nije izgubio u rafinovanosti svog stila pevanjem o čoveku kao biću koje živi u vremenu i smeru ka onom što je trajno. Mičeviću su, izgleda, bolje »ležali« (tako su, bar, prevedeni) stihovi u kojima je seta prisutna kao biće u mislima i preživljavanjima. U *Rondu* (Antologija, str. 159) je dat opis umornog fizičkog postojanja, ali nam prevod ne otkriva onu bit poetske sublimacije koja nužno prelazi svakodneвно, realno. Tako, zapravo, prevodilac pomera pesnikova uzbuđenja, ali ne mogavši da sudar Radosni i Sete razjasni u zbiljskom odnosu, on ga daje u takvoj profanoj formi koja ovo shematizuje do lirskog proseka.

Mane ima, još kolikol, ova antologija (da ne nabrajamo one poput netačnog naziva za pastorelu — pastoral). Nedostatak je i pomanjkanje satiričnih pesama, *serventes*, o kojima piše Pound u izvanrednom prevodu Milovana Danolića. Reč je o pesmama Sordela, de Borna i drugih, sa svojevrsnim *gaulois*-om i oštrom žaokom.

Predgovor Kolje Mičevića svakako je nadahnut lirskom trubadura. Izneo je dosta pohvala delu pesnika, posredno ističući neke vidljive akcente u vremenu kojem je pripadalo i u kojem se razvijalo. Predgovor, kao svojevrsna esejistička parafraza trubadurskog sveta, dobro pristaje ovakvom izdanju. Mičević nije tražio nikakav zaključak, niti je njegova analiza išla za tim da da strožu ocenu ove poezije. Jedino što imponuje je humanistička inspiracija za prevodenje trubadura. Mičević stvara zaključak, ali više kao dobar završetak samom predgovoru nego kao konačno preispitano mišljenje o ovoj poeziji. Aplauz ovoj knjizi bio bi zapravo aplauz trubadurima, a ne antologiji.

Mirjana Stefović

MILO BOŠKOVIĆ: »PREKO PEPELA«
»Obod«, Cetinje, 1973.

Onako ikako je pisao ovu knjigu Bošković nije stvarao nijednu drugu. Neki mlad sjaj, za razliku od njegovih ranijih pokušaja u prozi, dogodio se u ovim novelama, neki mlad sjaj koji treperi kao život i večno živa istina, kao sami čovek, njegovo biće ljudskosti u vremenu i prostoru. Taj sjaj čini da je Boškovićeve rečenice meka i tanana kao nit, da je svaka reč u toj rečenici kamen u skladu zida, da su sve rečenice i reči jedno fino tkivo bića proze, bića pripovetke koja ponekada saopštava biće čoveka uverljivo i u prvom planu, a ponekada omaši u tom saopštavanju i zatamni se prazninom neuverljivosti, životne nepodudarnosti.

Boškovićevo pesničko biće podudarno je biću njegove ljudskosti, ali šta je ljudskost čoveka zahvaćenog vrtložima vremena i promena u vremenu, ukleštenog u procepe zatečenih i dolazećih svetskosti. Taj procep koji se događa paralelno u spoljašnosti bića i njegovoj suštini Bošković želi da osvetli, u njemu i oko njega formira pripovedačke slojeve i podiže puteve koji vode do izlaza koji je najčešće mračan, u ponornoj dubini pada, ali koji nije uvek

smrt, a i onda kada jeste smrt nije ništavilo.

Svih jedanaest novela ove zbirke organizovano je, dakle, oko te pukotine u biću, oko te tamne tačke koja se širi i puca do potpunog mraka pred očima, upravo tim mrakom osvetljavajući predeo potreban čitaocu. Bošković voli iznenadnost, zaobilazne puteve do mesta udesa i svaka njegova novela ima te pripovedačke krivine, digresije, a one su svedočenje epskog u Boškovićevom literarnom postupku i mogućnosti da se reljefnije ocrtaju situacije i okolnosti koje dovode do stvaranja procesa u čoveku, do lomova u njegovoj sudbini.

Motivski, jedan broj pripovedaka u ovoj knjizi ima predloške u klasiци ili modernoj literaturi. U noveli *Preko pepela*, partizan Aram, po partizanskoj dužnosti, bez mnogo kolebanja, bez mnogo psihologije, sretnja svoju verenicu Tamaru, koja je pristupila neprijatelju, izdala revoluciju i njega, Arama. Ali, Aram se nakon rata susreće s Tamarinom sestrom Danajom, i taj susret je već dovoljan za onu pukotinu u biću, za pripovedačku neodumicu, za formiranje jezgra zagonetke u životu tkivu života. Aram ne zna da li odista voli Danaju ili Tamaru u Danaji, njega muči položaj u kome se obreo u životu, dilema, no Bošković se i nije trudio da proдре dublje u taj odnos, da tu novu dilemu učini stvarnijom, sudbonosnijom i istinitijom, on se zadovoljava naznačenjem dileme i sklopom situacija koje dilemu omogućavaju.

Takav prozni postupak čini da Boškovićeve pripovetke ukazuju put, ali na prvom raskršću spremne su da izruče svoje junake i prepuste ih njihovoj daljoj sudbini koja ništa dobro ne obećava. Takva je i pripovetka *Bezazlen smijeh*, prilično papiñata, gotovo nasilnički raspoložena za saopštavanja koja nemaju istinovrednosnu, životobitnu podlogu.

Pripovetka *Tri crvene košulje*, međutim, upravo ima tu crvenu nit koja nedostaje prethodnoj, ima veliki kamen temeljac od koga polazi, ima duboko izvorište u krvi koju je uzela za svoju prožimajuću boju. Biće ove pripovetke ne zatičemo zategnuto između stvarnosti i pripovedanja, već ostvareno pripovedanjem stvarnosti. Bošković je ovom novelom pokazao da je kao pripovedač najbolji onda kada pripoveda jednostavno i kada ljudske sudbine ne vezuje sam u čvorove i ne otiskuje niz stramputice nego ih prima takve kakve jesu: kao život i kao smrt, kao herojstvo i kao strah, kao vazduh i kao disanje.

Tri crvene košulje je snažna slika revolucije i ustanka u jednom slobodarskom kraju, a *Balada o lukavom* ima sve elemente bajkovitog pričanja, ali se čaranja po životu već rasećanja i doticanja njegove biti. *Naličje sjenke* je još jedna uspela novela u ovoj knjizi, a poslednja *Još o groblju i grobovima* svojom porukom u potpunosti otkriva piščev stav prema životu i svetu, dubokoljudski, zaverenički odan postojanju i smislu, prožet do kraja nepristajanjem na bezvreme i ništavilo.

Boškovićeva knjiga novela ostavlja na čitaoca utisak bliskog prepoznavanja stvarnosti; Bošković se predstavlja kao pripovedač koji u lakoću govora ima vešto da uklopi i zamke ćutanja. Nekoliko novela ovde je izmaklo tim zamkama, dogodilo se samo kao govor i samo kao pripovedanje, no one bolje, podvučene i na ovom mestu, napojene u ime života prazninom življenja, prazninom koju je nemoguće odstraniti iz bića, ne samo da svedoče jedno vreme događanja i vreme rasta, dospevanja, formiranja jednog pripovedača, one su tu i sa dovoljno budućnosti u sebi.

Dragoljub Jeknić

MIODRAG PERIŠIĆ: »ALHEMIČARSKI KROKODIL«

ICS, Beograd, 1974.

Alhemičarski krokodil je zbirka kratkih poetskih zapisa u prozi koja počiva na

principu slobodnog poetskog fundiranja, tvorevina, lišena opredeljenja za ciklusnu sferu kazivanja, obeležena tematsko-motivskim i idejnim individualitetom i samosvojnošću, međutim, to ne znači da se u njenim okvirima ne mogu izdiferencirati izvesne zajedničke spona u poetskom kazivanju, koje se permanentno ukazuju od teksta do teksta, gradeći tako jedan specifičkom međusobno spregnutih poetskih struktura. Na primer, obrazac *slepih i gladnih dubina* lajtmotivski se utkiva u biće nekoliko pesama i da se naslutiti u dubinskoj strukturi ostalih kao svojevrsna poetska nadgradnja u kojoj se dotiču i završavaju brojna lutanja od predmeta do predmeta kao rezultat stvaralačke potrebe da se zatvori umetnički krug građen od raznovrsnih segmenata.

Fenomen *dubine* u ovoj poeziji dobija projekciju nekoliko mogućih tumačenja. Pre svega, *dubina* se ukazuje kao agens stvaralačkog čina, kao podsticaj buđenja iluzionističkih pasaža poetskog koji vode ka otelovorenju konkretnog pesničkog akta (*Bunar*), zatim, jedna opštna misaona koncepcija *dubine* koja sadrži impulse o čoveku i svetu, o individualnoj nemoci u sagledavanju izvesnih zakonitosti kozme koji, nepogrešivim svojim dubinskim tokovima, menjaju lice površine (*Površina morska i dubina*), ili, jedna od mogućih interpretacija jeste *dubina* kao daleki postavljeni cilj poetskog pretraživanja, kome se teži kao životvornoj poetsko-meditativnoj viziji u kojoj se ostvaruju lirski modaliteti svakodnevnog življenja u punom bogatstvu, a koji su, u krajnjoj liniji, polazni pesnikov uzor.

Ustaljeni poetski rekviziti Perišićevih proznih zapisa su: reka, mračne dubine vodenih prostora, ponori, čamci obezglavljeni u buri i mirni u rukama veslača, zatim opet voda u raznim modifikacijama svoje pojavnosti... Gradeći svoju lirsku imaginaciju, autor se, često, opredeljuje za minuciozni spoj igre i fantazmagoričnih danteovskih vizija podzemnog bivstvovanja koje prožimaju njegovu meditaciju o životu i potpuno autonomne opservacije sveta. Perišićevo pesničko biće doživljava i registruje spoljašnje manifestacije života kroz inventivnost slika u kojima se ta pojavnost ukazuje u najvišoj pulsaciji poetskog čina. Svaki zapis, poetski tekst, definiše se kao koherentna, pažljivo izgrađivana slika u čijoj se arhitektistici registruje punoća i zgušnjutost pretakanja sveta u kondenzovanu stvarnost pesničkog individualiteta:

»da nije grobarom, bio bi crv. tle je njegova
visina,
dubina, njegov jedini vrt. noću, skriven
tamom, prevlači
u reku već sahranjene i tako spasava trpku
ornicu za
sebe. danj proteknu pre no što ga nađu
sa otvrdlim
komadom ilovače među zubima.«

Alhemičarski krokodil je zbirka ne velika po obimu ali individualna i snažna po raznovrsnosti životnih oblika koje sublimira, kompaktna u gradnji jednog autonomnog misaonog sistema i široko otvorena pred svekolikim oblicima materijalnog i duhovnog sveta koje, po određenim koncepcijskim principima, ugrađuje u svoj lirski totalitet. Lišena hermetičnosti, opredeljena za pesmu koja će nositi misao, ideju pre svega, ova poezija, jednostavnošću u formi i verbalno-leksičkom materijalu, potencira misao kao krajnje ishodište i misao pesničkog teksta. Otuda, verovatno, proizlazi utisak da su ovi prozni zapisi lišeni inovacijskih oznaka, jer Perišić polazi od postulata da misaona svojstva i senzibilitet poetskog teksta najpotpunije mogu da se antcipiraju ako se postigne otvorenost u kazivanju, izrazu, i verbalna jednostavnost koja se, ipak ne, spušta do nivoa oveštalih verbalnih ornamentata.

Zorica Stojanović

ALIRIZAH GAŠI: »CRVENO, CRNO«

»Svetlost«, Sarajevo, 1973.

Nova knjiga Alirizaha Gašija ne donosi pesme bolje, drukčije od onih u njegovoj prvoj zbirci *Okrenut vjetru*, ali pokazuje da je pesnik više radio na nenoj celovitosti, na ciklusnim sazimanjima. Ovde ništa nije rasuto, svaka je pesma našla svoje mesto u lirskim krugovima od kojih je najširi prvi *Sav od jauka*.

U tom ciklusu čitamo pesme o životu koji je sav od jauka, o čoveku kome nema povratka, o smrti protiv koje ništa ne pomaže. To su redovno kratki lirski doticaji iste teme, varijacije, izmenjivanja iste misli.

Sav si od jauka i više ništa osim bleska smrtnog ne očekuj, tvoje je da živiš tako kako čovek živi i nestaneš, jednom da se smiriš, jer spasa ti nema, ništa si i ništa čudesno učiniti ne možeš. Oko toga se vrte sve Gašijeve pesme ovog ciklusa, tom vrtjom sve više dubeci ponor u koji se konačno pada. Život je jauk koji dotrajava, koji se raspada u svom odjekivanju, koji se ograničeno otima tišini koja odavud navalljuje i zadržuje. Gaši to savršeno jasno vidi i zna, svestan je uzaludnosti otimanja i upravo je tako zgusnut u svim ovim pesmama kao jauk koga unutrašnja čvrstina spasava naglog razlamanja.

Pomiren sa svojom sudbinom čoveka, u ostalim ciklusima knjige Gaši meditira o prolaznosti ljubavi, majci i dalekom zavičaju, orlu čija je »sudba u začaranom krugu«, o »božanskom vrhu Rugove« na koji se popeti i videti odozgo »polje ravno« i »dečanske zvonike« znači — »presvisnuti od ljepote«.

Sve su to manje-više lepe pesničke slike, istinski pesnički doživljaji sveta i njegovih raskoši, doticaji života i slutnje njegovih metamorfoza. Čovek ne može preći granicu svoga životnog kruga, ali to saznanje nije omelo Gašija da ostvari pesničku knjigu zasićenu toplinom ljudskog razumevanja, toplinom čovekovog prisustva u svetu. Čovek je takav kakav jeste, smrtan, ali su ljudski duh i rad beskrajni kao i sama zemlja — biće sebe u kosmosu.

Tragični akcenti Gašijeve knjige misu, dakle, isisani iz apstrakcije, već imaju svoje čisto poreklo u našem biću, u njegovom hiljadugodišnjem iskustvu. Čovek se neprestano rađa i umire, propada i obnavlja, i Gašijeve pesme tako izviru jedna iz druge, a knjiga u celini, a to je i originalna njena simbolika, izvire iz narodne poezije, u njoj nalazi svoje pesmotvorno uporište, koren na kome temelji stablo. Otuda ispred svakog ciklusa moto iz narodne poezije, otud to prožimajuće tkanje narodske mudrosti i eliptičnosti Gašijevih pesama.

Na narodnoj poeziji Gaši gradi i svoj odnos prema svetu, na nenoj lirskoj prozračnosti zasniva svoju refleksiju i na njenom epskom izrazu tvori svoju viziju vremena, svoju pesničku zagledanost u prostor i beskraj, u iskon i kontinuitet trajanja.

Da nije još tog prejakog uticaja na ovu poeziju pesnika Anđelka Vuletića i Duška Trifunovića, pa i Dare Sekulić, zbilja bi se moglo govoriti o nepatvorenoj svežini jednog pesničkog glasa, o obnovi pesničkog trenutka. Ali, naročito je Vuletić prisutan po načinu na koji se tvori pesma — igrom izmene reči, produžavanjem, produbljavanjem njihovog smisla u novim situacijama, u novim sklopovima zajedništva reči u rečenici. No, i pored toga, Gašijeve pesma ima svoj zvuk, svoju boju, svoju misao koju ne koristi kao mogućnost eksplozije pesme, već koja se ovde čuva škrtošću i tananošću izraza. Ovaj pesnik, dakle, ne rasipa iskustvo koje život stvara, već ga sublimira u trenutke koji imaju šanse da istraju.

Dragoljub Jeknić